

SZEMLE

Gesta typographorum. A hetvenéves Borsa Gedeon tiszteletére ajánlják barátai és tanítványai. Szerk. P. VÁSÁRHELYI Judit. Bp. 1993, Gyomai Kner Nyomda. 162 l. (A budapesti Borda Antikvárium bibliofil kiadványainak második darabja.)

Ezzel a reprezentatív kötettel köszöntötték munkatársai és barátai Borsa Gedeont 70. születésnapja alkalmával. Nemes hagyományt folytattak, hiszen 10 évvel ezelőtt közvetlen munkatársai a *Magyar Könyvszemlében* tanulmánycikkkel, öt éve pedig a „*Petrik VII*” kötetrel emlékeztek meg a korábbi kerek évfordulókról. Az ünneplők köre most kibővült néhány olyan barátjával, tisztelőjével, akiknek kutatásai valamilyen ponton kapcsolódnak Borsa Gedeon érdeklődési körével, gazdag életművének valamelyik szakaszával. A köszöntésnek ez a módja illik a legjobban az ünnepelthez, aki igazán a hazai könyv- és nyomdatörténet kutatásának, újabb kutatók csatlakozásának, újabb kutatási eredményeknek tud örülni.

A kötetbe foglalt tanulmányok tematikája igen széles témakört, a Mátyás korától a 18. század végéig terjedő korszakot érinti. BÁNFI Szilvia (*Huszár Gál komjádi nyomdája és nyomdakészletének eredete*). V. ECSEDY Judit (*Szenci Kertész Ábrahám nyomdájának eredetéről*), PAVERCSEK Ilona (*A kassai nyomda bártfai eredetéről*) és HAIMAN György (*Régi magyar könyvek kettős, áttördelt kiadásai*) a régi hazai nyomdászati történetéhez szolgálnak új, értékes adalékokat. HOLL Béla (*A magyar nyelvű zsolttárának katolikus hagyományai*), HELTAI János (*Milotai Nyilas István elveszett, Pázmány elleni vitairatáról*), P. VÁSÁRHELYI Judit (*Szenci Molnár Albert hollandul*) és SZELESTEI N. László (*Bél Mátyás Újtestamentom-kiadásáról*) irodalomtörténeti ihletésű tanulmányai igazolják, hogy a könyvtörténet és az irodalomtörténet egymást is gazdagító szakterületek. ROZSONDAI Ma-

rienne (*Lucas Coronensis: budai könyvkötő a 16. század elején*) a hazai könyvkötéstörténet egyik legizgalmasabb korszakából, a magyar reneszánsz idejéből tár fel újabb részletet. KOVÁCS Zsuzsanna (*A 16–17. századi magyarországi naptárak hónapképeiről*) az illusztrációtörténetet a régi naptártörödékek bibliográfiai meghatározásának szolgálatába állítja. WIX Györgyné (*Évenkénti „dicsbeszéd” a nagyszombati egyetemen*) egy műfaj, az egyetemi ünnepi „orációk” bibliográfiai feltárásával egyaránt értékes anyagot nyújt a felsőoktatás történetéhez, az irodalomtörténethez és a magyar nemzeti bibliográfia teljesebbé tételéhez. Ez utóbbihoz járul hozzá NYÁRY Zsigmondné (*Ismeretlen régi magyar nyomtatvány az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében*) is.

Borsa Gedeon egyik értékes tulajdonsága műhelyteremtő képessége. Amint ez a tanulmánykötet mutatja, könyv- és nyomdatörténeti kutatásokat élesztő tevékenysége nem korlátozódik az Országos Széchényi Könyvtárban az ő szívós munkájával létrehozott RMNy-csoportra. Tudományos igényessége a szakterület legtöbb kutatója számára gyümölcsözővé tette a vele való szakmai kapcsolatot.

A sok szép tanulmány azonban talán meg sem született volna, legalábbis nem alkotott volna ilyen szép csokrot, ha nem akadt volna – mai divatszóval – szponzor, aki – ismerve és elismerve Borsa Gedeon munkásságát – lehetővé tette egy ilyen kötet megjelenését. Borda Lajos mecénási gesztusa – Haiman György könyvművészete s a Gyomai Kner Nyomda segítségével – olyan könyvet hozott létre, amely a hazai bibliofil könyvkiadás történetében is kiemelkedő helyet biztosít magának. Mind a különleges papír és kötés, mind az ízlésesen megtervezett tipográfia, a gazdag képanyag

láltán elmondhatjuk, hogy az évfordulónak méltó emléke marad.

DÖRNYEI SÁNDOR

Magyar és magyar vonatkozású nyomtatványok 1480–1720. A wolfenbütteli Herzog August Könyvtár katalógusa. 1–3. köt. Ungarische Drucke und Hungarica 1480–1720. Katalog Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel. Bd. 1–3. Összeáll. NÉMETH S. Katalin. München–New York–London–Paris, 1993, K. G. Saur.

A wolfenbütteli Herzog August Könyvtár az európai könyvtörténet gazdag forrásgyűjteménye és kutatóhelye. 750 ezres állományából három-ezer az ősnymtatványok, 75 ezer a 16. századi, 150 ezer a 17. századi és 120 ezer a 18. századi kötetek száma. Az 1666 óta nyilvános könyvtárként működő intézmény 1974-től a könyvtörténetnek egy szinte páratlan kutatási központja is lett. Éppen az ellenkezője valósult meg e német gyűjteménnyel kapcsolatban, mint ami a hazai nagy, történeti könyvtárainkban a háború utáni évtizedekben: míg ugyanis nálunk az ötvenes évektől kezdve – a korábbi gyakorlattól eltérően – szinte száműzték a nagy könyvtárainkból a könyvkultúra történetével kapcsolatos, szervezett kutatásokat és nem egyszer az ilyen érdeklődésű könyvtárosokat, Wolfenbüttelben a hetvenes évek során intézményesen is összekapcsolták a könyvtári munkát és a könyvtörténeti kutatásokat, sőt létrehoztak egy nemzetközileg is tekintélyes kutató-helyet az európai könyvtörténet kutatása számára. Ennek alapjául természetesen a forrásművekben, szakfolyóiratokban és kézikönyvekben gazdag gyűjtemény szolgált.

A Herzog August Könyvtár állományában gazdagon képviselve van a régi közép- és keleteurópai könyvanyag is. A lengyel vonatkozású állományrészről is készült egy többkötetes tervezett nyomtatott katalógus, ennek első kötete 1992-ben jelent meg (*Polnische Drucke und Polonica 1501–1600. Katalog der Herzog August Bibliothek*. Bearbeitet von Malgorzata Goluszka u. Marian Maliacki.) A lengyel vonatkozású művek mellett a hungaricaanyag a könyvtár legnagyobb műretű közép- és keleteurópai állománya, ezért indokoltnak látszott elkészíteni ennek az anyagnak is a nyomtatott katalógusát. Terve 1986-ban született meg a könyv-

tár akkori igazgatójának, Paul Raabe professzor-nak az elgondolásai nyomán. A feladat felismerését jelentős mértékben elősegítették magyar kutatók – főként Varjas Béla, Bors Gedeon és Vársárhelyi Judit – eredményei is.

A wolfenbütteli könyvtárban rendszeres hungarika-kutatást először Vársárhelyi Judit végzett, de ő, idő hiányában, nem tudta folytatni és befejezni. A folytatást és a teljességre törő feltárást az az együttműködés tette lehetővé, amely 1979 óta az MTA Irodalomtudományi Intézete és a Herzog August Bibliothek között létrejött. Ennek a közreműködésnek és könyvtári cserekapcsolatnak a keretében készült el Németh S. Katalin, az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára vezetőjének munkája nyomán a wolfenbütteli könyvtár hungarica-katalógusa és került a közelmúltban kiadásra három kötetben. Az impozáns kiállítású kézikönyvet Georg Ruppelt, a wolfenbütteli könyvtár igazgatója Klaniczay Tibor emlékének ajánlotta, aki – mint bevezetőjében írta – Európa politikai szétválasztottsága idején is hidat épített és fenntartotta a közös hagyományokat.

A 2250 tételt tartalmazó katalógus előszavában Németh S. Katalin számbaveszi a hungarica-fogalom általa is követett hagyományos kategóriáit. A „legképlekenyebb”-nek tekintett 4. csoporttal – gyakorlatilag az RMK III-nak megfelelő anyaggal – kapcsolatban némi aggodalommal gondol a kritika esetleges „haragjára”, mivel a magyar vonatkozású anyag tengerében természetesen kénytelen volt valahol határt húzni. Úgy gondolom a mértéket helyesen húzta meg ott, ahol Apponyi Hungarikája is ezt megvonta: ti. az „érdemi hungarika” fogalmánál. Ennek értelmezése természetesen ismét problematikus és némileg szubjektív lehet, de a szerző egyik irányban sem esett mértéktelenségbe. A kutatók számára mindenesetre megnyugtató lehet a válogatás mértéke, hiszen pl. a *Diarium Europaeum* egyes kötetekben található magyar vonatkozású közlemények is még bekerültek a válogatásba.

A mű egyébként az első olyan külföldi gyűjteményt feltáró nyomtatott katalógus, amely egy könyvtár hungarica-állományát a teljesség igényével tárta fel. Mintául a *Deutsche Drucke des Barock 1600–1720* és a már említett *Polnische Drucke und Polnica 1501–1700* c. katalógusok szolgáltak. E kiadvány-sorozathoz való tartozás meghatározta a munka jellegét és magyarázatot is nyújthat

több, a magyarországi bibliográfiai gyakorlattól eltérő megoldásra. Pl. mivel valamennyi leírt mű címlap-fotója is szerepel a kötetekben, mégpedig közvetlenül a címleírás mellett, ezért a címleírások rövidített formában készültek; a szerző nevét rövidített cím, majd az impresszum adatai követik. Az összeállítás indokolt esetben annotációt is közöl, ez a másod-, illetve többes példányok jelzetét és az azonosításhoz szükséges bibliográfiai számokat valamint a nyomtatvány hungaricum jellegére vonatkozó megjegyzéseket tartalmazza. Az azonosításnál a legfontosabb hungarica-bibliográfiákra történik csak hivatkozás, de így is – a hivatkozási szám hiánya által – valószínűsíthető lehetett a tétel hazai hiányát vagy legalábbis ritkaságát.

Egy nyomtatott katalógus összeállítójától indokolatlan és maximalista követelmény lenne az számonkérni, hogy a hazai könyvtári katalógusokkal nem vetette egybe tételeit. Ugyancsak az a műfaji körülmény, hogy nem bibliográfiáról, hanem katalógusról van szó, indokolja az anyagnak a szerzők alfabetikus rendje szerinti csoportosítását, noha talán a kronológikus csoportosítás olykor hasznosabb lenne a kutatóknak, és bibliográfiai gyakorlatunkban is ez vált általánossá.

A Herzog August könyvtár állományában található magyar nyelvű hungarikumok között több unikális példány is található, melyekről a kutatás többnyire már tudott. Ilyen pl. Balassi Bálint és Rimay János istenes énekeinek feltehetőleg 1683-as pozsonyi kiadása és az 1566-ban kiadott *Várad-i énekeskönyv*nek elnevezett protestáns énekgyűjtemény, melynek kétéstáblájából értékes magyar nyelvű töredékek kerültek elő. A magyar nyelvű munkák közé tartoznak még Szenci Molnár Albert több művének példányai is.

Rendkívül gazdag a könyvtár hungarica gyűjteménye hazai szerzők külföldön megjelent munkái vonatkozásában. Legnagyobb számban a németországi egyetemeket magyar diákok disszertációi és disputációi találhatók a gyűjteményben. A katalógusban leggyakrabban szereplő hungarus szerző Temesvári Pelbárt, akinek 38 különböző műve van meg a wolfenbütteli könyvtárban.

A 17. századi hungaricumok között a magyar vonatkozásúak képezik a legnagyobb mennyiséget. Igen sok a Nyugaton nyomtatott újságlevél, amelyekről köztudomású, hogy milyen érdeklődést tanúsítottak a magyarországi török háború eseményei iránt. A katalógusban szereplő újságle-

velek sajátos történeti forrásértéket képviselnek, ezért a korszak történész szakembereit is bizonyára érdekelni fogják azok az újabb dokumentumok, amelyek eddig nem szerepeltek Hubay Ilona összeállításában. Hiszen az eddig ismeretlen újság-lapoknak is különös értéke van, mint amilyen pl. Kőszeg 1532-i török ostromát Jurisics Miklós által leírt nyomtatvány. Ugyancsak értékes kútfőket tárt fel a katalógus Bethlen Gáborral kapcsolatban is; ezek több nyomtatásban nem ismert Bethlenlevelet is tartalmaznak. Az id. August herceg maga is résztvett a Győr melletti török harcokban, ezért különös gonddal gyűjtötték össze utódai e harcok dokumentumait. Ez a magyarázata a wolfenbütteli könyvtárban lévő számos győri vonatkozású nyomtatvány meglétének.

A Herzog August Könyvtár hungarica-anyagának feldolgozása természetesen nemcsak az eddigi ismeretlen magyar és magyar vonatkozású művek feltárása miatt jelentős, hanem azért is, mert általa első ízben kaptunk tájékoztatást egy külföldi könyvtár teljes hungarica állományáról. Ha ez a kezdeményezés követőkre talál, a jövőben sokkal teljesebb képünk lehet a magyar könyvkultúra európai elterjedését illetően. Kiindulópontjai és értékes segédeszközei lehetnének a további hungarica- és kapcsolattörténeti kutatásoknak is, de természetesen mindenekelőtt a sokrétű könyvtörténeti kutatásoknak. Olyanoknak pl. mint amilyenre Borsa Gedeon tanulmánya adott példát éppen a wolfenbütteli könyvtár egy magyar származású könyvtárosával kapcsolatban (MKsz 1986. 274–282.), vagy amilyen Mechthild Raabe nagyméretű összeállítása a wolfenbütteli könyvtár olvasóiról. (*Leser und Lektüre im 18. Jahrhundert. Die Ausleihbücher der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel 1714–1799. Bd. 1–4. München, 1989.*) Ez utóbbi műből arra is fény derül, hogy kik használták a gyűjtemény hungarikáit.

A Németh S. Katalin által felgyűjtött és megszerkesztett hungarica-katalógus úttörő kezdeményezés és értékes eredmény könyvtörténetünk számára. Ha valamit fájlahatunk, az csak az 1720-as határ. Ez az év sem a hagyományos Régi Magyar Könyvtár határával (1711), sem a régi könyvek újabban 1800-ig meghosszabbított felső időhatárával nem azonos; bizonyára a sorozat szempontjai indokolták. Mivel a wolfenbütteli könyvtár 18. századi anyaga is gazdag, jó lett volna a határt a század végében meghatározni; hiszen ezzel a felvi-

lágosodás kori kutatásoknak is nagy szolgálatot tehetett volna. Kár, hogy az egyébként információkban rendkívül gazdag előszóban az időhatárt illető magyarázat elmaradt.

A három kötetes katalógus használatát különböző mutatók — így személynévmutató, anonim címek címmutatója, nyomdász és kiadói mutató, a nyomdai és kiadói helyek mutatója — könnyítik meg.

Az összeállítón és szerkesztőn kívül köszönet illeti meg mindazokat, akiknek szerepe volt e három kötetes nyomtatott katalógus létrejöttében. Mindenekelőtt a Herzog August Könyvtár vezetőit és munkatársait illeti az elismerés ezen értékes mű megvalósítása feltételeinek biztosításáért, valamint a müncheni K. G. Saur Kiadót a kötetek szép nyomdai előállításáért. A Klaniczay Tibor emlékének ajánlott hungarica katalógus reméljük követésre buzdító kezdeményezés lesz közös kulturális hagyományaink feltárásának és szellemi kapcsolataink további fejlődésének történetében.

KÓKAY GYÖRGY

Magyar Könyvészet 1921–1944. Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. Bibliographia Hungarica 1921–1944. Catalogus systematicus librorum in Hungaria editorum. 4. [köt.] Természettudományok — Orvostudomány — Technika — Mezőgazdaság. Közread. az Országos Széchényi Könyvtár. Szerk. KERTÉSZ Gyula. Bp. 1992. 770 p.

Egy nagy bibliográfiai vállalkozás megvalósulásának finisében az utolsóként megjelent alapkötetről írjuk recenziókat. A korábban megjelent kötetekről írók már méltatták a vállalkozás hézagpótló szerepét, illeszkedését a nemzeti bibliográfiai rendszer egészéhez stb. Mindezek megismétlését elkerülendő, inkább a kötetet kíváncsi érdeklődéssel böngésző olvasó néhány — bizonyára szubjektivitástól sem mentes — észrevételét adjuk közre.

Elsőként mindjárt a kötet tartalmáról, amely felöleli az ETO két — talán leginkább összetett és zsúfolt — főosztályát. Egy kötetbe került a matematika, a természettudományok, a társadalom anyagi termelésének szakirodalma, beleértve a humán- és állatorvostudomány publikációit is. A tartalmi és műfaji sokrétűséget jól érzékelteti, hogy a nemzeti tudományosságot reprezentáló el-

méleti munkák mellett itt találjuk meg a társadalom anyagi javainak előállításával foglalkozó praktikus ismereteket közreadó kiadványokat is, beleértve pl. a hobbiikészlet, a lakberendezés, a testápolás és házi kozmetika, a reklám, a barkácsolás stb. népszerűsítő ismeretterjesztő irodalmát.

Arról most nem érdemes sok szót ejteni, hogy egy nemzeti bibliográfiai számbavétel tehet-e különbséget kiadványok között aszerint, hogy adott korban melyiknek mennyi volt a tudományos és szakmai súlya, értéke. Kötetünk szerkesztője, munkatársai a kínálókozó jó megoldást választották. Megbékélve az ETO szerkezeti felépítésének furcsaságaival, a lehetőségek szerint jól összeegyeztették a tudományosság és a gyakorlatiaság szempontjait, s biztosítani tudták a teljesség igényével történő áttekintést. Tételszámozás híján csak becsülni tudom a kötetben feldolgozott dokumentumok mennyiségét. Számomra igen imponáló a 743 oldalon kéthasábosan szedett 12 000–15 000 körüli bibliográfiai tételszám. Ez a tekintélyes mennyiségű szakirodalom két elveszett világháború között az anyagi feltételeinek, szellemi alkotóműhelyeinek tekintélyes részétől megfosztott Magyarországon jött létre.

Az 1. kötet előszavában meghirdetett szerkesztői szándék szerint a ciklus kötetei a teljesség igényével kívánják feltárni a hazánkban 1921–1944 között megjelent könyveket. A szerkesztő a 4. kötetben is túllépett a „könyv” hagyományos (4 nyomdai íves) határán, s ez mindenképpen gazdagította a feldolgozott anyagot. Így pl. bekerültek a kötetbe a (sorozatba nem tartozó) különlenyomatok és kisnyomtatványok is abban az esetben, ha ezek a korszakra vagy az adott szakterületre nézve karakterisztikus adatokat tartalmaznak, vagy ha azokat szerzőjük személye tette jelentőssé. Szakmailag sem volt könnyű feladat e válogatási szempontnak következetesen eleget tenni az anyaggyűjtés és feldolgozás hosszú és változatos évei során! Sok értékes különlenyomat és egyéb, hagyományosan könyvnek nem tekinthető dokumentum került így be a kötetbe. Helyesnek ítéltető az a törekvés, hogy helyet biztosítottak — szakterületenként eltérő mélységben — a kinyomtatott doktori disszertációknak, illetve kivonataiknak. Ezek eddig jószerével feltáratlanok voltak.

Értekes gazdagodást eredményezett a tanulmányi irodalom bizonyos típusainak felvétele is. Elsősorban a felsőoktatásban használt tanköny-

vek, jegyzetek stb. kevés közgyűjteményben fennmaradt bibliográfiai tételeire gondolunk, amelyek tudomány- oktatás- és intézménytörténeti szempontból is jelentős források lehetnek. (Az alap- és középfokú oktatás tankönyveit egy külön – a 3. kötetet kiegészítő – kötet tárja fel, amely az Országos Pedagógiai Könyvtárral közös kiadásban jelenik meg.)

A tételek bibliográfiai leírásánál az adatelemeket illetően következetesen, a megformálást tekintve rugalmasan alkalmazzák az MSZ 3224–60 előírásait. A címleírások pontosak és a laikusok számára is jól érthetőek. Külön értékelendő a sorozatok szakonkénti önálló kimutatása, amely felhívja a figyelmet egyes számozott sorozatok foghíjaira is, valamint a több kiadást megért műveknek az időrendben első tétel alatti apróbetűs leírása, összegyűjtése. Hasonlóképpen kumulálják azonos művek különböző nyelvi változatainak leírását. E módszer lehetővé teszi az egyes kiadványok korszakbeli teljes életútjának, változatainak nyomkövetését. Az éves periodicitású kiadványoknál a korszakon kívüli előzmény és folytatás adatait is közlik megjegyzésben.

Nem mulaszthatjuk el a kötet s általában az egész ciklus egy további értékének kiemelését, ti. azt, hogy a munkatársak autopszián alapuló analitikus leírást adtak minden elérhető – tudományos szempontból is rangos egyetemi, kutatóintézeti és más testületi – évkönyvről, gyűjteményes munkáról, kongresszusi kiadványról.

A kötet az ETO alapján kialakított több mint 300 szakcsoportba rendezi tételt. A kutató-használói igényeket jól kielégítő bibliográfiai szerkesztő munka alapkövetelménye, hogy minden tétel a dokumentum tartalmának legmegfelelőbb helyen legyen megtalálható, ugyanakkor minden egyéb szakrendi helyen is nyoma legyen, ahol tartalmánál fogva kereshető. A munkatársak a sikeres keresést elősegítendő két megoldást alkalmaztak. A fejezetcímek alatt közlik annak a szakcsoportnak a jelzetét, ahol a rokontárgyú dokumentumok tételei kereshetők. Ezek az általános szakutalók részint kötetünk másik szakcsoportjához, részint pedig más kötetek megfelelő fejezetéhez irányítják a használót. Ugyanezt hivatottak biztosítani, de már konkrét címre utalással, a bőségesen alkalmazott egyedi szakutalók. Ez a hely- és munkaigényes, alapos szakértelmet és mérlegelést feltételező utalórendszer a bibliográfia egyik nagy értéke.

Az ETO jelzetrendszerében járatlan keresőt mintegy 1200 fogalmat tartalmazó tárgymutató segíti, az ETO-számokra hivatkozással.

Kötetünk – a kolofon adatai szerint – ezer példányban jelent meg. Összevetve ezt az előző kötetek egyenkénti kétezereztizedes példányszámával, kissé tanácstalanok vagyunk. A kötet tartalma iránti érdektelenség vagy átmeneti anyagi nehézség lenne a magyarázat? E nagy vállalkozás minden kötete egyformán fontos. A különböző kötetekben feltárt szaktudományok és ismeretágak kölcsönös kapcsolata, egymásra épülése és hivatkozása miatt a közgyűjtemények, magánszemélyek csak az egész művet tudják sikerrel használni, maradéktalanul kiaknázni.

Az eddig megjelent hét kötet szerencsés birtokosaként nagy érdeklődéssel várom a nyolcadik kötetet, amely a pótlásokat és javításokat fogja tartalmazni. Ismerve és elismerve a nagy mű létrehozásában részt vett szakemberek eddigi munkáját, bizton remélhetjük, hogy várakozásainkban nem csalódunk.

BILINCSI LAJOS

Sipos Gábor: A kolozsvári Református Kollégium Könyvtára a XVII. században. – Varga András: A szegedi minorita könyvtár a XVIII. században. – Kokas Károly: Könyv és könyvtár a XVI–XVII. századi Kőszegen. Szeged, 1991. (Olvasmánytörténeti dolgozatok I–III.)

A művelődéstörténet kutatói által csak szegedi „könyves műhely”-ként számontartott munkaközösség, amely a Mester, Keserű Bálint professzor, majd a műhelyszervezővé felnőtt tanítvány, Monok István körül tevékenykedik immár másfél évtizede, már eddig is két könyvsorozattal gyarapította hírnevét. *Az Adattár XVII–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* és a *Könyvtártörténeti füzetek* jelentős könyvtörténeti anyagok feldolgozását tartalmazták és hatalmas adatmennyiség birtoklásáról árulkodtak. A műhely újabb könyvsorozata, *az Olvasmánytörténeti dolgozatok az összegyűjtött könyvtörténeti adatok értékelő feldolgozását* tűzte ki feladatául, elsősorban 2–7 év terjedelmű – másutt nehezen elhelyezhető – tanulmányoknak nyújtva megjelenési lehetőséget. Mint a sorozat útrabocsátó előszavában Monok Istvántól megtudjuk, ez az olvasmánytörténeti ku-

tatás a könyves program másik két ágához, a Kulcsár Péter vezette possessor-kutatáshoz és a Borsa Gedeon által irányított egyházi könyvgyűjteményfeltáráshoz kapcsolódik, a feltárt anyagot az olvasáskultúra szempontjából közelítve meg.

A sorozat egyszerre három meglehetősen eltérő terjedelmű és műfajú füzetrel indult, ennek megfelelően csak nagyon árnyaltan lehet rajta számonkérni a sorozat egységességét sugalló következetességet. A kolozsvári Református Kollégium Könyvtárának történetéhez már értékes forrásokat közölt az *Adattár* 16/2. köteté, Sipos Gábor feldolgozása gazdagabb forráskörre támaszkodva teszi teljesebbé az eddigi ismereteket. Korábban hozzáférhetetlen levéltári adatok, a fennmaradt kötetek kézírásos bejegyzései valamint a hiányosan megőrződött katalógus értékelése egyetlen tanulmányba olvasztva kísérel meg a kolozsvári könyvtár XVII. századi fejlődéstörténetének feltárását. A rendkívül nehéz feladatot, az esszézerű vagy inkább magyarázó megközelítés és a szövegközlés (könyvjegyzékek) egységbe ötvözését Sipos Gábor megbízható színvonalon oldotta meg úgy, hogy tanulmánya nem válik sem csevegéssé, sem száraz adathalmazzá. Vizsgálódási szempontja elsősorban a könyvtár adományozóira irányul, rajtuk keresztül jut el a könyvanyag elemzéséig. A feltárt adatok az ajándékozók (professzorok, városi polgárok, volt diákok) életrajzához számtalan új adalékot szolgáltatnak, a katalógus elemzése pedig a könyvtár tartalmi összetételébe is betekintést nyújt.

Varga András másfajta megközelítést választott a szegedi minorita könyvtár XVIII. századi történetének megismeréséhez. A sorozat második füzeté valójában „csupán” két könyvjegyzék kiegészítések, feldolgozások nélküli közreadása, amelyet a szerző takarékosan fogalmazott bevezetője kísér. (Ebben a füzetben megtalálható a bevezető jegyzetek nélküli angol fordítása is, az első füzetben csupán az előszó (németül), sajnos az idegennyelvű rezümé hiányzik.)

Ismét más megközelítés jellemzi a sorozat harmadik füzetét. Kokas Károly tanulmányában Nyugat-Magyarország, de elsősorban Kőszeg könyvkultúrájának történetével foglalkozik, levéltári adatokra, főleg könyvjegyzékekre építve, de a jegyzékeket nem közölve. (Ebben a kötetben német nyelvű összefoglaló olvasható.) Munkájából csupán egy elvi tisztázatlanságra szeretnénk felhív-

ni a figyelmet. A 35–36. lapon a szerző leszögezi, hogy „igen nehéz, szinte lehetetlen megállapítani a könyvgyűjteményekben előforduló hungarika anyag pontos számát, hiszen rendkívül sok külföldi mű magyar fordításban, átdolgozásban is létezett, s nem tudni, hogy a lejegyzők előtt az eredeti vagy a hazai kiadás feküdt-e”. Mindebből és a szöveghez fűzött jegyzetből úgy tűnik, hogy Kokas Károly csak a magyar nyelvű nyomtatványokat tekinti hungarikáknak, és a szerzői, területi, tartalmi hungarikum fogalmát nem használja. Mindhárom tanulmányról megállapítható, hogy a szerzők jelentős adatmennyiség birtokában, a felhasználható források széleskörű megismertetésével a téma minél teljesebb feldolgozására törekedtek és nagyon jelentős lépéseket tettek az olvasáskultúra egyik elhanyagolt vidékének feltérképezésére.

Miután azonban ezzel a három füzetrel új sorozat indult útjára, úgy véljük, nem haszontalan, ha a sorozat egészét illető észrevételeinket is meg tesszük, a későbbi hasznosítás reményében. A recenzens számára nem világos, hogy a felsorolt kifogások mennyire írhatók a szerzők, a sorozatkészítő, a lektorok vagy a számítógépes szedést végző Scriptum Kft. számlájára, azonban sajnálatos kell megállapítani, hogy – a pontosság igényével műfaji alapkötetelményként fellépő sorozat esetében – már régen láttunk ennyi sajtóhibát és szedéstechnikai hibát. A III. füzet 41. lapos tanulmányában csupán 6 (!) sajtóhiba-mentes lapot találtunk. A szokásos – és elkerülhetetlen – nyomdahibák mellett bőven van névírásbeli következetlenség és alapvető helyesírási hiba is. A technikai lapszusok közül az I. füzet 31. lapja kétharmad részének indokolatlanul üresen hagyását vagy a III. füzet 23. lapjának rossz tördelését jegyezzük meg. A három füzet nem követ azonos elveket a névalakok tekintetében, de sajnos még egy-egy tanulmányon belül is eltérő nevekkal találkozhatunk, a névmutató pedig újabb névalakokat kanonizál. Nem világos továbbá, hogy mikor használják a szerzők a latinizált és mikor a nemzeti nyelvű névalakokat. (Példáinkban a füzetszámot és a lapszámot adjuk meg.) Pl. Szikszai Valentinus Hellowpaeus (I./36), Szikszai Hellowpaeus Valentinus (I./60), Szikszai Hellowpaeus Bálint (I./114); Peucerus, Casparus (I./71), Peucerus, Gasparus (I./111), Burgersdicius (I./89), Burgersdicius (I./104). Nyelvtanilag helytelen a Frankfurt am Oder névalak (I./107). Nyilvánvalóan számító-

gépés hiba, hogy a II. füzet névmutatója számos helyen olyan lapszámokra utal, amelyek nem is találhatóak benne. Alapos helyesírási lektorálást igényelt volna a III. füzet és akkor nem maradt volna benne a kulturális szó helytelenül hosszú úval, a Habsburg–magyar kapcsolatok nagy m-mel, a melanchthonianus ugyancsak nagybetűvel. Nehezen menthető, ha egy tanulmány cím két egymást követő jegyzetben eltérő módon szerepel, ráadásul a második közlés a teljesebb (III/12). Felületes korrektúrázásra vagy fogalmazásra utal a következő mondat is: „De föllelhetünk Zwingli, Béza, sőt Bullinger művei is” (III./32). Szintén a nyelvtani egyeztetés hiánya miatt bosszankodhatunk a következő mondatnál: „A teológiai érdeklődésen túl legjellemzőbb. . . a jogi–történeti munkák” (III./34).

Mindennek ellenére reméljük, hogy az 1991-ben elindult sorozatnak mostanáig azért nincs folytatása, mert a szerkesztők a tapasztalatok hasznosítására és még átgondoltabb munkára törekedtek és az újabb füzeteket már ebben a reményben üdvözölhetjük.

NÉMETH S. KATALIN

Miskolc, Lévay József Könyvtár. Régi magyarországi nyomtatványok. Szerk.: Kis Józsefné és GARAMVÖLGYI Ernőné. Miskolc 1990. 935. 97 p. – 2 db. (A Lévay József Könyvtár katalógusai 4.)

Örömmel üdvözölhetjük egyik legértékesebb hazai iskolai gyűjteményünknek, a múzeális anyagban gazdag miskolci Lévay József Könyvtárnak itt bemutatandó katalógusát. A több, mint ezer lap terjedelmű – ezért két kötetben megjelent – katalógus a Könyvtár régi magyarországi nyomtatványait tartalmazza: tehát a Magyarországon bármely nyelven, vagy külföldön magyar nyelven megjelent kiadványokat 1800-ig. A katalógus a „Kulturális és történeti emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása” program támogatásával jelent meg és összeállítói a Könyvtár munkatársai.

A Lévay József Könyvtárnak nem ez az első ilyen jellegű, a Könyvtár anyagát feltáró katalógusa, hiszen a sorozat első tagjaként 1984-ben megjelent az állományában található *Folyóiratok, hírlapok katalógusa*, majd az *Iskolai értesítők katalógusa* (1986) és az *Iskolai értesítők cikk-katalógusa* (1991). A sorozat mostani, negyedik

tagjával együtt pedig a Lévay József Könyvtár állományának feltártsága valóban példászerű. Látható a Könyvtár munkatársainak szándéka, hogy sorban egymás után szakszerűen bemutassák és hozzáférhetővé tegyék a gazdag gyűjtemény anyagát.

A gyűjtemény történetéből és jellegéből ered – a hajdani Református Lévay József Főgimnázium Nagykönyvtára volt – hogy tekintélyes mennyiségű iskolai értesítő, a tanítást és a tanárok tájékozódását segítő országos és helyi folyóirat és hírlap is található a gyűjteményben.

Emellett jelentős múzeális anyagot is őriz a Könyvtár. Katalógusunk több, mint 900 16–18. századi régi magyarországi nyomtatványt ír le és mutat be. Bemutat – szószerint. Hiszen aki bárhol felüti ezt a katalógust, mindenegyes leírásnál vagy a könyv címlapját, vagy egy-egy jellegzetesen díszített nyomtatott lapját, illusztrációját találja. A régi könyvekkel foglalkozóknak nem kell magyarázni, hogy mennyire elősegíti az azonosítást a címlap reprodukciójának közlése, hiszen ezt a gyakorlatot az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai által összeállított Régi magyarországi nyomtatványok című bibliográfia éppen a régi könyvek leírásánál alkalmazta először.

A Lévay Könyvtár katalógusában bemutatott illusztrációs anyag azonban a címlapok közlésénél jóval több: szinte felfogható a 17–18. századi magyarországi könyvdíszítés annyira hiányzó képekonyvének, áttekintésének is. Bepillantást ad minden műbe: a bőségesen válogatott könyvdíszítő elemek között van iniciálé, díszes fejléc, egész oldalas fa- vagy rézmetszet, geometriai ábra, sőt olyan alkotórészei is a könyvnek, amelyek az egyedi példány azonosítását szolgálják: így a tulajdonosi bejegyzések, dedikációk, művészi ex-librisek reprodukciói. A leírásokat kiegészítő képanyag közreadása nem öncélú, nemcsak dekoráció, mert a (kissé kicsinyített) reprodukciók mindegyike alatt ott a hivatkozás és magyarázat, hogy a mű melyik lapjáról származik – tehát ezek is az azonosítás eszközei.

A katalógusban közölt 906 régi magyarországi nyomtatványból 60 RMK, a többi 18. századi. A gyűjtemény értékét növeli, hogy a hatvan RMK közül három unikum, amely tehát mai ismereteink szerint sem más hazai, sem külföldi gyűjteményben nem található. Jónéhány unikuma van a Könyvtárnak a 18. századból is.

A bibliográfiai leírások szakmailag igényesek. A kötet felépítése időrendi, tehát a katalógus első tétele a gyűjtemény legkorábbi magyarországi nyomtatványa (Melius Juhász Péter: Az Szent Jánosnak... Várad 1568). Az időrenden belül a nyomdák rendjében következnek a nyomtatványok. A leírásokban megtalálni a bibliográfiai hivatkozásokon túl az egyes példányra jellemző adatokat, tehát a kötést, possessor bejegyzést vagy pecsétet, ex librist, stb. Egy-egy mű minden egyes példányát leírja, a könyvtári jelzetet is megadva. Mint-hogy a Lévy Könyvtár régi anyaga jórészt adományokból (18–19. századi miskolci vagy északmagyarországi személyek könyvtárából) gyarapodott, ezzel magyarázható, hogy nem ritka az a 18. századi könyv, amely két, sőt három példányba is megtalálható a gyűjteményben.

A katalógust gondosan összeállított hely- és nyomdamutató, címmutató, arcképek mutatója és végül névmutató egészíti ki. Ez utóbbi a valamikori tulajdonosok névmutatója, amelyről külön is érdemes néhány szót ejteni. A szerkesztők a bevezetőben elmondják, céljuk a kutatók és könyvtárosok tájékoztatása az állományról, másrészt anyaggyűjtés saját könyvtárak állományához. Éppen ezzel kapcsolatban kell hangsúlyozni a tulajdonos személyek névmutatóját, amelynek miskolci helytörténeti, honismereti jelentősége van, hiszen a fáradságos és hozzáértő munkával összegyűjtött nevek, amelyeket a bejegyzések és dedikációk rejtnek, a helytörténeti kutatás forrásai.

Csak buzdítani lehet mindazokat, akiknek gondjaira hasonló nagyságú és értékű gyűjtemény van bízva, hogy ilyen módszerrel tegyék közkinccsé állományuk egy-egy részét. Jelentek már meg hasonló katalógusok az utóbbi években, például az Állatorvostudományi Egyetem Könyvtárának szép kiállítású kötete (összeállítója Bakonyi Ferencné és Gábor Iván), és reméljük a közeljövőben ezt több másik követi majd.

V. ECSÉDY JUDIT

Fogelmark, Staffan: Flemish and Related Panel-stamped Bindings: Evidence and Principles. Bibliographical Society of America, New York 1990. 252 p. 42 tábla

A németalföldi lemezdzíves reneszánsz könyvkötések talán legismertebb és nagyon dekoratív képviselői azok, amelyeken a megszemélyesített

Spes vagy Lucretia képe látható. A Széchényi Könyvtárban néhány évvel ezelőtt rendezett kötéskiállításon szerepelt Spes lemezes könyv (OSzK App. H. 1767), és Lucretiát ábrázoló kötés is (MTAK Ant. 197). Mindkét lemez szignált IP monogrammal. Fogelmark könyvének címlapján az olvasó rögtön a Spes lemezzel találja szemben magát.

Nagy felfedezésnek számított, amikor 1957–58-ban a híres baltimore-i kötészkiállítás alkalmával a rendező, Dorothy Miner, feloldotta az IP monogramot, Jacques Pandoelaert louvaini könyvkereskedő személyében. A kötéskutatók számára ugyanis egy szép kötés meghatározásának lehetséges csúcspontja a könyvkötő névszerinti azonosítása. A most ismertetésre kerülő könyv szerzője ezzel szemben kimondja, hogy ezek a bőrkötések díszítésére szolgáló flamand és velük rokon lemezek, még ha szignáltak is sok esetben, nem egyediek, hanem ezekből számtalan öntvény készült. Így ezeket akár egyidejűleg több könyvkötő különböző városokban használhatta az éppen bekötésre szánt könyv tábláján. Tehát hiába oldják föl a monogramot, a könyvkötő nevének kiderítése nem visz közelebb a kötés meghatározásához. Fogelmark könyve olvasásakor a kötéskutatónak először ekkor akad el a lélegzete.

A szerző nem kötéskutató, hanem az ógörög nyelv professzora Svédországban, a lundi egyetemen, szenvedélyes könyvgyűjtő, akinek kedvenc auctora Pindaros, s ennek kapcsán foglalkozik Zacharias Callierges görög származású római nyomdással (1515). Pindaros-szal összefüggő szövegtörténeti kutatásai során a nyolcvanas években kerültek a látóterébe a gazdagon díszített 15–16. századi bőrkötések. Ekkor fordult új irányba érdeklődése, mégpedig a klasszikus szövegeket borító kötések felé. Ezt követően vette kézbe a standard kötéstörténeti könyveket, s amit ezek a lemezdzíszítéssel kapcsolatban állítottak, számára elfogadhatatlan volt. Úgy tűnt, a kötéskutatók nem látják a fától az erdőt. A filológiában bevált módszerrel közelített tárgyhöz, a flamand díszítő lemezekhez. Minuciózusan megvizsgálta sok-sok kötés (kb. ezer) különböző lemezeit. A Spes lemezes kötések felderítésére körlevelet küldött a világ nagykönyvtáraiba (a recenzens is kapott), s mintegy harminc európai könyvtárt felkeresett. Kutatásai tíz évet vettek igénybe, s felfedezésének eredménye ez a könyv.

A bőrkötések díszítését egyszerűsítő lemezt a késő gótikus korszakban fedezték fel, de igazán a reneszánsz idején lett népszerű. Először a flamandok használták, s jó ideig csak ők. A Németalföldről terjedt át Észak-Franciaországba és Angliába.

A könyvnyomtatás felfedezését követően úgrásszerűen megnőtt a könyvtermelés, és ezzel a bekötni való könyvek száma is. A kisméretű egyesbélyegzőkkel szemben a lemez gyorsabbá tette a kötéstábla díszítését. A flamand kötésekben, a könyv méretétől függően, kettő, négy vagy olykor akár nyolc egyforma lemez is látható az elő- és háttáblán azonos kompozícióban. Fogelmark éppen ezt a kérdést feszegeti: ha gazdasági megfontolásból és időnyerés céljából kezdték el használni az egyébként önmagában elég drága lemezt, akkor mit nyernek, ha csak egy lemez van és mondjuk négyszer kell ugyanazt a felületre vinni. Ha négyszer vagy hatszor kell a kötetet emiatt a présbe tenni és kivárni a szükséges időt, amíg a minta maradandóan a bőrbe nyomódik, akkor hol nyertek időt? Ha viszont egyetlen munkafolyamatban végzik el mindezt, ahhoz 4-6-8 lemez kell. Az egyedileg metszett lemez ahhoz túl drága, hogy egy könyvkötőnek több egyforma példánya legyen. Ez mindenképpen ellentmondás, ami csak úgy oldható fel, hogy valóban egyetlen munkafolyamatban préseltek több lemezt, szépen egymás mellé, alá és fölé rendezve, a bőrrel bevont fóliás táblájába, csak hogy ezek nem metszett lemezek, hanem *öntvények* voltak.

Ezt a nagyon logikus feltevést fejti ki és bizonyítja be Staffan Fogelmark könyvének I–XII. fejezetében. Kezdi a probléma felvetésén (I.), folytatja technikai megfontolásokon (II.), végighaladva a lemezeket a fatömbhöz erősítő szögeknek a bőrkötésben látható áruklódó nyomain (III: Nailmarks), a préselés folyamán (IV.), majd a lemezek célszerű elrendezésén (V: Alignment). A lemezek mintája (VI: Design) olyan hibákat mutat, amelyek öntésből eredhetnek, és amelyeket a metsző nem engedhetne meg magának. Ezt a fejezetet is alapos technikai megfigyelés, illetve ezek leírása (VII.) követi. A VIII. fejezetben tárgyalja az üres címerpajzsok (Blank shields) kérdését. E címerpajzsok is amellet szólnak, hogy e lemezeket piacon kinnálják a könyvkötőknek és nem egyedi megbízásra készülték. A hibák fejezetben (IX: Flaws) él a szerző igazán a szövegkritika filológiai módszerével: az azonos lemezekben felfedezhető azonos és

eltérő (újabb) hibákat vizsgálva aprólékosan. Minden lemeznek megvan az első öntésből eredő primer hibája, amely ezeket ugyanahhoz az első öntvénymintához kapcsolja, és gyakran van egy második, egyéni hibája is. A lemezek sokszorosításához öntőformát készítettek (X: Clichage). Eme eljárás során lehetőség nyílik arra is, hogy a lemez díszén változtassanak, például egy motívumot töröljenek, vagy valamit hozzáadjanak. Ezt a fejezetet is – immár harmadszor – technikai mérlegelések (XI: Technical considerations) követik. Az utolsó fejezet a végeredmények összefoglalása (XII: The issue: One or many?). Ebben a szerző nem kis ironiával állapítja meg, hogy a flamand lemezek vizsgálatakor senki nem mérlegelte igazán az öntés lehetőségét a metszéssel szemben. A kötéskutatók az ikonográfia, a datálás és lokalizálás kérdéseire ke-resték a választ, s a technikai szempontokat szinte teljesen figyelmen kívül hagyták. Fogelmark könyve után sokkal óvatosabban kell eljárni egy-egy kötés műhelyhez rendelésekor.

Szükségesnek tartom, hogy kitérjek itt a német típusú reneszánsz kötésekre. Ezek döntő többségét egy lemez, illetve lemezpár díszíti. Az elő- és háttábla közepén látható egy-egy lemez sokszor jelentéstani összefüggésben áll egymással. A német lemezek jó része szignált, és ezeket eddig valóban egyedi metszésűnek tartottuk. Most is úgy vélem, hogy zömükben egyediek is. De vannak olyan rejtélyek, mint például a német NP mester, akinek tevékenysége tisztázásában Fogelmark nyomdokain járva még érdekes eredményekre juthatunk.

A könyvhöz három függelék járul még, ezek közül is a terminológia címet viselő különösen hasznos. Az egész mű hét indexszel zárul. A 42 tábla, amelyek a szó legszorosabb értelmében illusztrálják a szerző fejtegetéseit, a könyv közepén található. Szép a könyv tipográfiája, szinte klasszikus szedéstükre, amelyet még hangsúlyoznak a fejezetkezdő fejlécdíszek, a szerző szakjához illően a rodoszi Ialisszoszból származó antik kőlapokról mintázva.

Fogelmark világosan fogalmaz, mert logikusan, világosan és pontosan gondolkodik. Stiflusa igen élénk, mert vitatkozó, olykor kötekedő. Nem mindig rokonszenves, ahogy régi, neves kutatókat szinte pellengérré állít, s szemükre hányja, hogy nem gondolkoztak el mélyen, s nem látták meg a helyes összefüggéseket. Viszont sok mindenben neki van igaza. Volt bátorsága felvetni a tudósok

felelősségét, számonkérni logikájukat, gondolkodásuk precízségét, vitába szállni hovatovább száz éve megrogzött álláspontokkal. Ebben áll könyve forradalmi jelentősége.

Kérdés, hogy kellett-e egy egész könyvet e témának szentelni, két és fél száz főlő méretű oldalon érvelni, a teljes bizonyítási anyagot közölni. Nem lett volna-e elegendő egy nagyobb tanulmány, amelyben vizsgálatainak csak az eredmé-

nyét közli? Lehet, de mert témájában úttörő, egy egész arzenált használ igaza kiküzdésére. Biztos, hogy a könyvvilág így jobban fölfigyel erre a kiállításában is tekintélyes könyvre.

Fogelmark könyve és gyökeresen új teóriája nyomán új alapokra kell helyezni a kötés kutatás elveinek és módszereinek legalábbis egy részét.

ROZSONDAI MARIANNE

A kiadásért felel az Argumentum Kiadó igazgatója

Szedte az Argumentum Kft.

Megjelent 10,72 A/5 ív terjedelemben

HU ISSN 0025-0171

Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdájában

Felelős vezető: Cimpfán Péterné

Számítógépes szerkesztés: Köves Gabriella

TARTALOM

<i>Fehér Katalin</i> : Magyar nyelvű pedagógiai előadások kollégiumainkban a 19. század első évtizedeiben	373
<i>Korompay H. János</i> : Az „Egyéni és eszményi” szerzősége és forrásai	383
<i>Z. Karvalics László</i> : Könyvbegyűjtés és bezárás 1946-ban	404
<i>Remete László</i> : Egy visszahozott hadiszákmány	419

KÖZLEMÉNYEK

<i>Vészprémy László</i> : Kézai Simon a „fajtiszta” Magyarországról	430
<i>Szentmártoni Szabó Géza</i> : Pótlás az RMNy-hez	433
<i>Gömöri György</i> : Egy angol prédikáció-gyűjtemény viszontagságai	433
<i>P. Vásárhelyi Judit</i> : Bethlen János Históriajának függelékéről	435
<i>Borsa Gedeon</i> : Ismét a selyemre készült hazai nyomtatványokról	440
<i>Enyedi Sándor</i> : 1794-es levelek Aranka Györgyhöz és a Nyelvmívelő Társasághoz	441
<i>Mónus Imre</i> : Czéh Sándor kölcsönkönyvtára Magyaróvárott a 19. században	450

FIGYELŐ

Borsa Gedeon köszöntése	460
<i>Soltész Zoltánné</i> : Az ötszáz éves Schedel-krónikáról és magyar vonatkozásairól	460
<i>Schwarz Katalin</i> : Százéves a Budapesti Történeti Múzeum Könyvtára	463

BIBLIOGRÁFIA

<i>Heltai János</i> – <i>V. Ecsedy Judit</i> : A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 1992-ben	468
<i>Murányi Lajos</i> : Az MTA Könyvtárának 1992. évi új külföldi beszerzései	476
<i>Klinda Mária</i> : A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1992. évi új külföldi beszerzései	480

SZEMLE

Gesta typographorum. Szerk. P. Vásárhelyi Judit. Bp. 1993. (<i>Dörnyei Sándor</i>)	483
Magyar és magyar vonatkozású nyomtatványok 1480–1720. A wolfenbütteli Herzog August Könyvtár katalógusa 1–3. köt. Összeáll. Németh S. Katalin. Bp. 1992. (<i>Kókay György</i>)	484
Magyar könyvészet 1921–1944. Szerk. Kertész Gyula. Bp. 1992. (<i>Bilincsi Lajos</i>)	486
Sipos Gábor: A kolozsvári Református Kollégium Könyvtára a XVII. században. – Varga András: A szegedi minorita könyvtár a XVIII. században. – Kokas Károly: Könyv és könyvtár a XVI–XVII. században. Szeged, 1991. (<i>Németh S. Katalin</i>)	487
Miskolc, Lévy József Könyvtár. Régi magyarországi nyomtatványok. Szerk. Kis Józsefné-Garamvölgyi Ernőné. Miskolc, 1990. (<i>V. Ecsedy Judit</i>)	489
Fogelmark, Staffan: Flemish and Related Panel-stamped Bindings: Evidence and Principles. New York, 1990. (<i>Rozsondai Marianne</i>)	490

SOMMAIRE

<i>Fehér, Katalin</i> : Des cours de pédagogie en langue hongroise dans nos collèges dans la première moitié du XIX ^e siècle	373
<i>Korompay H., János</i> : Le problème de l'auteur et des sources de l'étude „Egyéni és eszményi” (Individuel et idéal)	383
<i>Z. Karvalics, László</i> : Des livres ramassés et mis au pilon en Hongrie en 1946	404
<i>Remete, László</i> : Un butin de guerre recouvert	419

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Veszprémy, László</i> : Simon Kézai sur la Hongrie „de race pure”	430
<i>Szentmártoni Szabó, Géza</i> : Supplément à RMNy (Anciens Imprimés de Hongrie)	433
<i>Gömöri, György</i> : Les vicissitudes d'une collection de sermons anglaise	433
<i>P. Vásárhelyi, Judit</i> : Sur l'appendice de Historia de János Bethlen	435
<i>Borsa, Gedeon</i> : De nouveau sur les imprimés sur soie de Hongrie	440
<i>Enyedí, Sándor</i> : Lettres de 1794 à György Aranka et à la Société pour cultiver la langue hongroise	441
<i>Mónus, Imre</i> : La bibliothèque de prêt de Sándor Czéh à Magyaróvár au XIX ^e siècle	450

CHRONIQUE

Hommage à Gedeon Borsa	460
<i>Soltész, Mme Zoltán</i> : Sur la chronique Schedel âgée de 500 ans et sur ses rapports hongrois ..	460
<i>Schwarz, Katalin</i> : Le centenaire de la Bibliothèque du Musée d'Histoire de Budapest	463

BIBLIOGRAPHIE

<i>Heltai, János — V. Ecsedy, Judit</i> : La littérature spéciale hongroise de l'histoire de l'imprimerie, du livre, de la presse et des bibliothèques en 1992	468
<i>Murányi, Lajos</i> : Les acquisitions de l'étranger de la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de la Hongrie en 1992	467
<i>Klinda, Mária</i> : Les nouvelles acquisitions de l'étranger de la Bibliothèque de la Capitale Ervin Szabó en 1992	480

REVUE

Gesta typographorum. Réd. par Judit P. Vásárhelyi Bp. 1993. (<i>Dörnyei Sándor</i>)	483
Les imprimés hongrois et ayant un rapport hongrois, 1480–1720. La catalogue de la Bibliothèque Herzog August de Wolfenbüttel. Vols 1–3. Réd. par S. Katalin Németh. Bp. 1992. (<i>Kókay, György</i>)	484
Magyar Könyvészet = Bibliographie Hongroise, 1921–1944. Réd. par Gyula Kertész. Bp. 1992. (<i>Bilincsi, Lajos</i>)	486
Sipos, Gábor: La Bibliothèque du Collège Réformé de Kolozsvár au XVII ^e siècle. — Varga, András: La bibliothèque des minorites de Szeged au XVIII ^e siècle. — Kokas, Károly: Livre et bibliothèque aux XVI ^e et XVII ^e siècles. Szeged, 1991. (<i>Németh, S. Katalin</i>) ...	487
Miskolc, Bibliothèque József Lévy. Anciens imprimés de Hongrie. Réd. par M ^{me} József Kiss et M ^{me} Ernő Garamvölgyi. Miskolc, 1990. (<i>V. Ecsedy, Judit</i>)	489
Fogelmark, Steffen: Flemish and Related Panel-stamped Bindings: Evidence and Principles. New York, 1990. (<i>Rozsondai, Marianne</i>)	490